

KS. MAREK STĘPIEŃ
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0002-5049-1480

POCZĄTEK NEGOCJACJI PODJĘTYCH PRZEZ KONFERENCJĘ EPISKOPATU POLSKI Z WŁADZAMI PRL W LATACH OSIEMDZIESIĄTYCH XX WIEKU W SPRAWIE UREGULOWANIA STATUSU PRAWNEGO KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE

Treść: Wstęp. – 1. Rola w negocjacjach Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL. – 2. Prace Zespołu Roboczego do spraw Legislacji. – Zakończenie.

Wstęp

Wraz z zakończeniem drugiej wojny światowej władzę w Polsce przejęli komuniści, a jedną z pierwszych decyzji utworzonego rządu polskiego było podjęcie uchwały z dnia 12 września 1945 r. w sprawie zaprzestania obowiązywania umowy konkordatowej zawartej pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w 1925 r.¹ Nowe władze w wymiarze ideologicznym opierały się na zasadach filozofii marksistowskiej oraz na światopoglądzie ateistycznym i postrzegały

¹ Zob. *Inter Sanctam Sedem et Poloniae Rempublicam Sollemnis Conventio*, AAS 17 (1925), 273-287; Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Rzymie dn. 10 lutego 1925 r. (Ratyfikowany zgodnie z ustawą z dn. 23 kwietnia 1925 r.), (Dz. U. z 1925, Nr 72, poz. 501); T. PAWLUK, *Problem wygaśnięcia konkordatu polskiego z 1925 r.*, Prawo Kanoniczne 29 (1986), nr 1-2, s. 134-135.

Kościół katolicki w Polsce jako swojego wroga. Taka ocena władz komunistycznych miała różne wymiary i oblicza, ale konsekwentnie odmawiano uregulowania statusu prawnego Kościoła katolickiego w systemie polskiego prawa państwowego. Biskupi polscy, mając na uwadze dobro wiernych, zgodzili się na nawiązanie roboczych kontaktów z władzami na forum utworzonej w 1949 r. Komisji Mieszanej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu Rzeczypospolitej Polskiej², której nazwę zmieniono w 1956 r. na Komisję Wspólną przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³.

W dniu 14 kwietnia 1950 r. Episkopat Polski zawarł Porozumienie z Rządem Rzeczypospolitej Polskiej. Dokument zawierał wstęp i osiemnaście punktów⁴. Porozumienie to praktycznie nie było realizowane przez władze komunistyczne. Jeszcze w tym samym miesiącu władze państwowe doprowadziły do uchwalenia ustawy o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, na mocy której utworzono Urząd do spraw Wyznań, do którego kompetencji należały sprawy

² Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej na tle stosunków Kościoł – Państwo w Polsce 1949-1990. Warszawa (bez daty – dokument sporządzony po 1 stycznia 1980 r., w którym błędnie w tytule wpisano lata 1949-1990, gdyż powinny być 1949-1980). Archiwum Konferencji Episkopatu Polski – adres: Skwer Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 6, 01-015 Warszawa (skrót: AKEP), sygn. Archiwum 1980-1989 (skrót: III) 03059, s. 1-2. Nazwa Rzeczpospolita Polska została zmieniona na Polska Rzeczpospolita Ludowa na mocy Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. Zob. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 232); Ustawa Konstytucyjna z dnia 22 lipca 1952 r. Przepisy wprowadzające Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 233).

³ Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej... jw., s. 37-41.

⁴ Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu R.P. i Episkopatu Polskiego. Warszawa, 14-04-1950 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. Archiwum 1945-1969 (skrót: I) 0304/I, s. 1-3. Zob. Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski, w dniu 14 kwietnia 1950 r., w: Listy Pastorskie Episkopatu Polski 1945-2000. Aneks, Michalineum 2003, s. 2147-2150.

stosunku państwa polskiego do wyznań religijnych, w tym związane z działalnością Kościoła katolickiego⁵.

Na początku lat siedemdziesiątych XX w. władze komunistyczne w Polsce starały się uspokoić nastroje społeczne i zaproponowały normalizację stosunków z Kościołem katolickim w Polsce, do czego finalnie nie doszło mimo pozytywnej odpowiedzi biskupów polskich⁶. Jednocześnie władze PRL rozpoczęły rozmowy dyplomatyczne z przedstawicielami Stolicy Apostolskiej. Jako cel postawiono sobie zawarcie porozumienia z jednoczesnym wykluczeniem i całkowitym izolowaniem Konferencji Episkopatu Polski, na co kategorycznie nie zgodzili się przedstawiciele Watykanu i w konsekwencji nie doszło do zawarcia umowy.

Zdaniem kard. Stefana Wyszyńskiego, ówczesnego przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, złe relacje między państwem a Kościołem katolickim w latach pięćdziesiątych, sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku wynikały, przede wszystkim, z praktycznego stosowania przez władzę w Polsce ideologii materialistycznej, gdzie uznawano każdą religię za czynnik społecznie negatywny, z którym należy walczyć. Prymas Polski jako przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski konsekwentnie domagał się uznania przez państwo Kościoła katolickiego jako osoby prawnej prawa publicznego i zaaprobowania zasady, że Kościół kieruje się własnymi normami prawnymi, a państwo powinno zapewnić swobodę jego działania.

⁵ Art. 4, ust. 1-4 ustawy z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej (Dz. U. z 1950, Nr 19, poz. 156); Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski. Warszawa, 1966 r. AKEP, sygn. I 013, s. 3.

⁶ Więcej na ten temat zobacz: M. STĘPIEŃ, *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku*, *Warszawskie Studia Pastoralne* XIII 41 (2018) nr 4, s. 209-232; M. STĘPIEŃ, *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku*, *Prawo Kanoniczne* 61 (2018) nr 3, s. 73-105.

Niniejszy artykuł jest próbą ukazania początkowej fazy negocjacji podjętych przez Konferencję Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach osiemdziesiątych XX wieku, w sprawie uregulowania statusu prawnego Kościoła katolickiego w Polsce, które znalazły swój pozytywny finał dopiero w 1989 r.

1. Rola w negocjacjach Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL

Po zmianach na szczytach władzy PZPR w 1956 r. do stycznia 1967 r. posiedzenia Komisji Wspólnej odbywały się stosunkowo często⁷. Natomiast w następnych latach władze komunistyczne w Polsce nie były zainteresowane zwoływaniem obrad tego gremium, gdyż podjęto decyzję o nawiązaniu bezpośrednich kontaktów dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską i w konsekwencji prowadzeniu negocjacji, w celu zawarcia porozumienia z pominięciem, a wręcz izolowaniem Konferencji Episkopatu Polski. Przedstawiciele Watykanu podczas negocjacji stanowczo i konsekwentnie oświadczały, że zawsze w prowadzonych rozmowach przez Stolicę Apostolską z poszczególnymi państwami były, są i będą uwzględniane stanowiska odpowiednich konferencji biskupich. Konsekwencją powyższej przedstawionych uwarunkowań było zawieszenie prac Komisji Wspólnej przez stronę rządową PRL do 1980 r.⁸ Wówczas władze komunistyczne, mając na uwadze niepokoje społeczne w Polsce, zmieniły swoje dotychczasowe stanowisko dotyczące unormowania relacji z Kościołem katolickim w Polsce. Wówczas doszło do strajków i żądań demokratyzacji życia społecznego, poszanowania praw obywatelskich. Został utworzony Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, a związkowcy żądali prawa do zrzeszania się w wolnych i niezależnych związkach

⁷ W sumie odbyto 25 posiedzeń Komisji Wspólnej. Ostatnie posiedzenie tego gremium odbyło się w dniu 20 stycznia 1967 r. Zob. Protokoły z Komisji Wspólnej. Warszawa, 04-03-1958, 31-07-1958, 06-11-1958, 14-03-1960, 26-04-1960, 12-05-1960, 11-07-1961. AKEP, sygn. I 03050/II; Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski. Warszawa, 1966 r. AKEP, sygn. I 013/II, s. 2-3; Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej... jw., s. 1-96, 111.

⁸ Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej... jw., s. 1-157.

zawodowych, uznawanych przez państwo polskie oraz godziwego wynagrodzenia za pracę. W zaistniałym stanie faktycznym władze komunistyczne nie mogły sobie pozwolić na dalszy, otwarty konflikt z Kościołem katolickim w Polsce.

We wrześniu 1980 r. dokonano zmian osobowych w PZPR i rządzie PRL. Stanisław Kania został pierwszym sekretarzem KC PZPR i jeszcze w tym samym miesiącu władze złożyły deklarację w Sejmie PRL, że nowy rząd będzie starał się doprowadzić do normalizacji stosunków z Kościołem katolickim w Polsce, co w konsekwencji umożliwiło reaktywację funkcjonowania Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu i rządu PRL⁹. Biskupi polscy w tym samym roku na zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski, na Górze św. Anny utworzyli „Komisję ad hoc” i delegowali w jej skład: kard. Franciszka Macharskiego, bp. Lecha Kaczmarka i bp. Bronisława Dąbrowskiego, w celu omówienia z władzami problemów dotyczących normalizacji stosunków Kościół – państwo¹⁰.

W Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski we wrześniu 1980 r. przygotowano listę postulatów, od spełnienia których uzależniano kompleksową normalizację stosunków między Kościołem a państwem w PRL. Wskazano między innymi na: osobowość publiczno-prawną Kościoła katolickiego i instytucji kościelnych, nadanie statusu prawnego zakonom i zgromadzeniom zakonnym, wolność i niezależność w obsadzaniu stanowisk kościelnych, erygowanie parafii, katechizację, prowadzenie duszpasterstwa w wojsku, szpitalach i zakładach karnych, zaprzestanie poboru kleryków do odbywania zasadniczej służby wojskowej¹¹.

Pierwsze posiedzenie Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL po kilkunastoletniej przerwie

⁹ Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej... jw., s. 157.

¹⁰ Kopia pisma. Bp B. Dąbrowski do J. Kuberskiego. Warszawa, 01-08-1980. AKEP, sygn. III 0305.

¹¹ Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski. Postulaty Kościoła Rzym.-Kat. Niezbędne dla pełnej normalizacji stosunków między Państwem a Kościołem w PRL. Warszawa, 10-09-1980. AKEP, sygn. III 0200.

odbyło się we wrześniu 1980 r. w Urzędzie Rady Ministrów w Warszawie¹². W czasie obrad wicepremier Kazimierz Barcikowski przedstawił zobowiązania strony rządowej, że dołoży starań, aby rozmowy na tym forum były konstruktywne i doprowadziły do rozwiązania wielu spraw, a podejmowane decyzje miały mieć charakter wiążący. Uzgodniono wspólny komunikat o restytuowaniu Komisji Wspólnej, który następnie ogłoszono w środkach społecznego przekazu¹³. W czasie spotkania roboczego, które odbyło się w dniu 9 października 1980 r. omówiono potrzebę usystematyzowania tematów, które miałyby być podejmowane w czasie obrad Komisji Wspólnej. Minister Jerzy Kuberski przedstawił trzy grupy zagadnień: 1. wzajemne współdziałanie Kościoła i państwa, ze wskazaniem na publiczno-prawną osobowość Kościoła, na wychowanie w rodzinie i funkcjonowanie wyższych seminariów duchownych; 2. rozwiązywanie sprawy z zakresu stosunków Kościoła – państwo (np. wydawanie periodyków, książek i innych publikacji); 3. sprawy incydentalne, takie jak rozpatrywanie wniosków związanych z budownictwem sakralnym¹⁴. Biskup Bronisław Dąbrowski, sekretarz Konferencji Episkopatu Polski, wniósł propozycję powołania zespołów roboczych w ramach Komisji Wspólnej do omówienia poszczególnych tematów, które sporządzałyby protokoły dla Komisji, z wyszczególnieniem spraw uzgodnionych

¹² W zebraniu wzięli udział ze strony rządowej: wicepremier Kazimierz Barcikowski, min. Jerzy Kuberski, kierownik Urzędu do spraw Wyznań i jego zastępca Aleksander Merker oraz ze strony Episkopatu Polski: kard. Franciszek Macharski, bp Lech Kaczmarek i bp Bronisław Dąbrowski. Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Warszawa, 24 września 1980 r. g. 17 do 20.00. Warszawa, 24-09-1980 (jest błędnie podany dzień – powinno być 23 września). AKEP, sygn. III 03050. Zob. Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej... jw., s. 157.

¹³ Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Warszawa, 24 września 1980 r. g. 17 do 20.00. Warszawa, 24-09-1980. AKEP, sygn. III 03050.

¹⁴ W spotkaniu brali udział: bp Bronisław Dąbrowski, sekretarz Konferencji Episkopatu Polski, ks. Alojzy Orszulik, minister Jerzy Kuberski, kierownik Urzędu do spraw Wyznań. Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski. Notatka z rozmowy Ks. Biskupa B. Dąbrowskiego i Ks. A. Orszulika z min. J. Kuberskim. Rozmowa odbyła się dnia 9.10.1980 r., godz. 9-11.30 w Urzędzie do spraw Wyznań (bez daty). AKEP, sygn. III 0305, s. 1-4.

i niezgodnionych oraz wniosków. Minister Kuberski zgodził się na przedstawione propozycje¹⁵.

W trakcie posiedzenia Komisji Wspólnej, które odbyło się w dniach 20 i 21 listopada 1980 r., podjęto decyzję o powołaniu podkomisji, której celem było opracowanie formuły deklaracji prawnej stron i przedstawienie jej Komisji Wspólnej¹⁶. W dniu 8 grudnia 1980 r. odbyły się kolejne obrady Komisji Wspólnej, w czasie których zobowiązano przedstawicieli Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski i Urzędu do spraw Wyznań, aby przygotowali propozycje składów personalnych Zespołu Roboczego do spraw Prawnych, w celu przedłożenia kandydatur Komisji Wspólnej¹⁷. Należy zaznaczyć, że w Protokole z tego posiedzenia Komisji Wspólnej użyto terminu „zespoły robocze” na określenie grup eksperckich utworzonych przez Komisję Wspólną, natomiast w Protokole z poprzedniego posiedzenia Komisji Wspólnej w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. te gremia określano jako „podkomisje”. Ostatecznie wszystkie zespoły eksperckie powołane przez Komisję Wspólną nazwano „zespołami roboczymi”¹⁸.

Komisja Wspólna w czasie swych obrad w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. powołała Podkomisję do spraw Prawnych, którą na następnym posiedzeniu przemianowano na Zespół Roboczy do spraw Legislacyjnych. Na pierwszym zebraniu Komisji Wspólnej w roku 1981 powołano jego skład osobowy. Do tego gremium weszli ze strony rządowej:

¹⁵ Tamże, s. 3-4.

¹⁶ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. Warszawa, 21-11-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 1-4.

¹⁷ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 8 grudnia 1980 r. Warszawa, 08-12-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 5, 11.

¹⁸ Zob. Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. Warszawa, 21-11-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050; Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 8 grudnia 1980 r. Warszawa, 08-12-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050.

prof. dr Adam Łopatka, dyrektor Instytutu Państwa i Prawa PAN, dr Michał Pietrzak (Uniwersytet Warszawski), Aleksander Merker, sekretarz Zespołu, wicedyrektor Urzędu do spraw Wyznań, Bogusław Skręta, pracownik tego Urzędu, a z ramienia Konferencji Episkopatu Polski: ks. Alojzy Orszulik, zastępca sekretarza Konferencji, ks. prof. dr hab. Marian Żurowski (Akademia Teologii Katolickiej), prof. dr hab. Andrzej Stelmachowski (Uniwersytet Warszawski), ks. dr Jan Chmiel – sekretarz Zespołu (pracownik Sekretariatu Konferencji Episkopatu)¹⁹. Komisja Wspólna na posiedzeniu 15 maja 1981 r. dołączyła do Zespołu Roboczego do spraw Legislacji bpa Józefa Glempa ze strony kościelnej i profesora Jerzego Jodłowskiego ze strony rządowej²⁰. Po mianowaniu abpa Józefa Glempa prymasem Polski w lipcu 1981 r. jego miejsce w Zespole Roboczym zajął bp Zygmunt Kamiński, ówczesny biskup pomocniczy diecezji lubelskiej²¹.

W czasie majowych obrad 1981 r. Komisja Wspólna dokonała podsumowania prac zespołów roboczych. Strona kościelna stwierdziła, że przedstawiciele władz w tych gremiach często uchylają się od podejmowania przedstawionych problemów. Podano przykłady procedowania w czasie posiedzeń zespołów roboczych, gdzie przedstawiciele Episkopatu postulowali zaprzestanie wszelkiej dyskryminacji, w szczególności w dziedzinie katechizacji. W drugim przytoczonym przypadku, przedstawiciele Konferencji Episkopatu Polski podkreślili, że strona rządowa niezmiennie deklaruje dobrowolność zajęć

¹⁹ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniu 10 stycznia 1981 r. Warszawa, 10-01-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 16-17; Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. Warszawa, 21-11-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 8.

²⁰ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 15 maja 1981 r. Warszawa, 15-05-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050.

²¹ Zob. Załącznik nr 1 do: Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, Komisja Wspólna Episkopatu i Rządu PRL (działalność 24.IX.80 – 27.VIII.81 r.). Warszawa, 18-09-1981. AKEP, sygn. III 0305.

pozaszkolnych dzieci i młodzieży, lecz jednocześnie nie wydaje odpowiedniego zarządzenia, a ustne deklaracje nie mają mocy wiążącej. Strona rządowa oświadczyła i zobowiązała się, że sukcesywnie będą wydawane stosowne akty prawne²². W czasie tego samego posiedzenia Komisji Wspólnej pozytywnie oceniono pracę Zespołu Roboczego do spraw Legislacji, podkreślając, że mimo skomplikowanej materii, postęp w działaniu można określić jako średni. Zgodzono się na konkluzję, że należy przyspieszyć prace wszystkich zespołów roboczych²³.

Strona rządowa w czasie obrad Komisji Wspólnej w czerwcu 1981 r. chciała wpłynąć na procedowanie Zespołu Roboczego do spraw Legislacji, aby strona kościelna zobowiązała się do przestrzegania i stosowania Dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, do czasu osiągnięcia finalnego porozumienia. W odpowiedzi przedstawiciele Konferencji Episkopatu Polski stwierdzili, że uprzednio już porozumiano się, iż wspomniany dekret należy traktować podobnie jak traktuje się ustawę o cenzurze, która formalnie jest obiegu prawnym, ale jej stosowanie nacechowane jest interpretacją rozszerzoną, czyli ze wszech miar łagodną. Strony wcześniej zgodziły się, że rzeczony dekret musi być uchylony, a Zespół Roboczy do spraw Legislacji wypracuje stosowne procedury komunikowania się stron. Poprzednia praktyka stosowana przez stronę rządową, wbrew przepisom tego aktu prawnego, wymagała przedstawiania trzech osób jako kandydatów na dany urząd, z których wybierano jedną osobę. Kardynał Macharski podkreślił, że nie należy formułować zarzutu, iż przepisy dekretu nie są stosowane, gdyż zawsze jest zachowana istota przepisów dekretu. Kazimierz Barcikowski, konkludując dyskusję w tym punkcie, stwierdził, że ustalenia w Zespole Roboczym do spraw Legislacji powinny

²² Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 15 maja 1981 r. Warszawa, 15-05-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 17-22.

²³ Tamże, s. 22-27.

być kontynuowane także w tym temacie bez zgłaszania zbędnych problemów²⁴.

Jak się później okazało, utworzenie Zespołu Roboczego do spraw Legislacji przy Komisji Wspólnej i powierzenie mu zadania stworzenia propozycji zapisów projektów aktów prawnych, było trafną decyzją, gdyż umożliwiło to szybką merytoryczną pracę i osiągnięcie wstępnego porozumienia stron w tym obszarze.

2. Prace Zespołu Roboczego do spraw Legislacji

Na pierwszym posiedzeniu Zespołu Roboczego do spraw Legislacji w dniu 23 marca 1981 r. strona kościelna przedstawiła jako najpilniejsze zadanie Zespołu wypracowanie formuły deklaracji prawnej i trybu komunikowania się stron w sprawie obsadzania stanowisk ordynariuszy rezydencjalnych. Strona państwowa nie podjęła w tych tematach dyskusji i zaproponowała rozpocząć prace od omawiania konsekwencji uznania osobowości prawno-publicznej Kościoła²⁵. W czasie obrad Zespołu Roboczego 20 czerwca 1981 r. ustalono następujące założenia, które Zespół miał uwzględnić w swoich dalszych pracach: „1. Kościół katolicki w Polsce jest integralną częścią powszechnego Kościoła katolickiego. 2. Kościół katolicki w Polsce rozwija działalność publiczną, realizuje swoją misję. 3. Kościół rządzi się własnym prawem; swobodnie wykonuje swoją władzę duchowną, jurysdykcję, administruje i zarządza swoimi sprawami. 4. Kościół działa w ramach konstytucyjnie określonego porządku prawnego PRL. 5. Kościół respektuje świecki charakter państwa. 6. Kościół zgodnie ze swoją doktryną naucza poszanowania prawa i władzy państwowej. 7. Kościół katolicki w Polsce korzysta ze swobody kontaktowania się

²⁴ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 23 czerwca 1981 r. Warszawa, 23-06-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 13-14. Zob. Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. z 1957, Nr 1, poz. 6).

²⁵ Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, Komisja Wspólna Episkopatu i Rządu PRL (działalność 24.IX.80 – 27.VIII.81 r.). Warszawa, 18-09-1981. AKEP, sygn. III 0305.

ze Stolicą Apostolską. 8. Państwo uznaje przysługującą tradycyjnie Kościołowi katolickiemu w Polsce osobowość prawną. 9. Jeśli chodzi o prawa majątkowe – przyjęto treść art. 48 prawa o stowarzyszeniach, który brzmi: «Stowarzyszenie wyższej użyteczności posiada osobowość prawną. Stowarzyszenie może przyjmować zapisy i darowizny oraz nabywać majątek ruchomy i nieruchomy bez ograniczeń i bez potrzeby uzyskiwania zezwoleń, przewidzianych w przepisach specjalnych regulujących sprawy zapisu i darowizny oraz nabywania majątku przez osoby fizyczne i prawne»²⁶. W sprawie obsadzania stanowisk kościelnych strona kościelna zaproponowała następujący zapis: „Kompetentna Władza Kościelna komunikuje Władzy Państwowej z racji uprzejmości na kilka dni przed ogłoszeniem imiona arcybiskupów, biskupów rezydencjalnych i ich koadiutorów z prawem następstwa”²⁷.

W czasie posiedzenia Komisji Wspólnej 9 października 1981 r. dokonano przeglądu i oceny pracy zespołów roboczych, a wśród nich Zespołu Roboczego do spraw Legislacji²⁸. Wówczas zapoznano się i przedyskutowano tekst „Informacji” opracowanej przez członka Zespołu Roboczego do spraw Legislacji ze strony rządowej Bogusława Skrętę. Jak wynika z przekazanych danych dotyczącej zaawansowania prac Zespołu Roboczego, w 1981 r. odbyto dziesięć posiedzeń, po dwa w marcu, kwietniu, czerwcu i październiku oraz po jednym w maju i wrześniu. Wszystkie posiedzenia dotyczyły przygotowania projektu ustawy o Kościele i jego osobach prawnych²⁹. Na forum Zespołu Roboczego uzgodniono, że tekst ustawy będzie składał się z trzech części: ogólnej charakterystyki prawnej Kościoła katolickiego w Polsce,

²⁶ Tamże, s. 4-5.

²⁷ Tamże, s. 5.

²⁸ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r. Warszawa, 09-10-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 21-26.

²⁹ Załącznik do Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r. B. Skręta, Informacja w sprawie dotychczasowych posiedzeń Zespołu Roboczego do spraw legislacyjnych Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu. Warszawa, 29-10-1981. AKEP, sygn. III 03050.

części o osobach prawnych Kościoła katolickiego oraz o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Odnośnie do pierwszej części uznano za niesporne zasady określające prawa i obowiązki Kościoła jako całości. W tym zakresie była konieczność uzgodnienia jeszcze sposobu powiązania z ustawą deklaracji zgłoszonych przez Kościół. W drugiej części projektu ustawy zaakceptowano obszerny katalog kościelnych osób prawnych, ale prace w tym obszarze nie zostały zakończone, ze względu na połączenie tej problematyki z zakresem pracy innych zespołów roboczych.

Dwa kolejne posiedzenia Zespołu Roboczego poświęcone były zagadnieniu obsadzania urzędów biskupów diecezjalnych. Prace w tym zakresie przebiegały sprawnie. Strona rządowa przedstawiła projekt uregulowania tych spraw, opierając się na rozwiązaniach zawartych w konkordacie zawartym przez Stolicę Apostolską z Kolumbią. Strona kościelna w zasadzie przyjęła zaproponowany tryb postępowania, przedkładając wniosek o wyjaśnienie wątpliwości interpretacyjnych i ewentualne uwzględnienie postanowień w tym zakresie konkordatu zawartego przez Stolicę Apostolską z Hiszpanią³⁰.

15 grudnia 1981 r. z Urzędu do spraw Wyznań do Sekretariatu Episkopatu Polski zostały przesłane „Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce”, w których podkreślono, że przedkładane opracowanie opiera się na dotychczasowym przebiegu obrad Zespołu Roboczego do spraw Legislacji, a przygotowano je w celu ułatwienia dalszych prac³¹. Po dyskusji przeprowadzonej na forum Zespołu Roboczego uzgodniono, że tytuł projektowanej ustawy będzie brzmiał następująco: „Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce”³².

³⁰ Tamże.

³¹ Pismo. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81). AKEP, sygn. III 0210. Zob. Załącznik do pisma. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa, 09-12-1981. AKEP, sygn. III 0210, s. 1-7.

³² Załącznik do pisma. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła katolickiego w Polsce. Warszawa, 09-12-1981. AKEP, sygn. III 0210, s. 1.

Członkowie Zespołu Roboczego ustalili następujące ogólne zasady dotyczące dalszych prac nad projektem ustawy: „1. Kościół Katolicki w Polsce jest integralną częścią powszechnego Kościoła Katolickiego. 2. Kościół Katolicki w Polsce rozwija działalność publiczną, realizując swoją misję. 3. Kościół Katolicki w Polsce rządzi się własnym prawem; swobodnie wykonuje swoją władzę duchowną, jurysdykcję, administruje i zarządza swoimi sprawami. 4. Kościół działa w ramach konstytucyjnie określonego porządku prawnego PRL. 5. Kościół respektuje świecki charakter państwa. Uwaga: Słowo „świecki” użyte jest w znaczeniu „niekonfesyjny”. 6. Kościół zgodnie ze swoją doktryną naucza poszanowania prawa i władzy państwowej. 7. Kościół Katolicki w Polsce korzysta ze swobody kontaktowania się ze Stolicą Apostolską. 8. Państwo uznaje przysługująca tradycyjnie Kościołowi Katolickiemu w Polsce osobowość prawną... Wariant I: ...szczególnego rodzaju. Wariant II: ...która ma własną specyfikę. Wariant III: ...bez rozwinięcia (kropka po słowach „osobowość prawna”). 9. Przyjęto jako zasadę, w odniesieniu do kościelnych osób prawnych treść art. 48 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 94, poz. 808 z późniejszymi zmianami) – dotyczy stowarzyszeń wyższej użyteczności... Ustalona zasada oznacza, że do kościelnych i zakonnych osób prawnych nie będą miały zastosowania przepisy kodeksu cywilnego o zatwierdzeniu darowizn, spadków, zapisów i umów dożywocia na rzecz niepaństwowych osób prawnych”³³.

W pracach Zespołu Roboczego do spraw Legislacji uzgodniono, że organami Kościoła katolickiego w Polsce będą: Prymas Polski i nadzwyczajnie Synod Plenarny, Konferencja Episkopatu Polski, Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski³⁴ i ustalono katalog

³³ Tamże, s. 1-2, 6.

³⁴ Termin „Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski” był użyty niezgodnie z ówczesnie obowiązującym Statutem Konferencji Episkopatu Polski i obowiązującym prawem Kościoła powszechnego, gdzie do określenia tego gremium konferencji biskupów używa się terminu „Rada Stała”. Zob. Statutum Conferentiae Episcoporum Poloniae. Varsaviae, 13-02-1969 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. Archiwum 1970-1979 (skrót: II) 013100, s. 1-10. Zob. Decretum de pastoralii Epscoporum

kościelnych osób prawnych³⁵, w tym także katalog osób prawnych, co do których potrzebne były dalsze uzgodnienia³⁶.

munere in Ecclesia "Christus Dominus", nr 37-38, AAS 58 (1966) 693-694; tekst polski: Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”, nr 37-38, w: Sobór Watykański II. Konstytucje Dekrety Deklaracje, Pallottinum – Poznań 2002, s. 255-256.

³⁵ Załącznik do pisma. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa, 09-12-1981. AKEP, sygn. III 0210, s. 2; Katalog kościelnych osób prawnych (w nawiasach podano organy osób prawnych): „1. Konferencja Episkopatu Polski (Prymas Polski – przewodniczący Konferencji Episkopatu, Rada Główna Episkopatu, Sekretariat Episkopatu). 2. Prymas Polski (Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński) 3) Metropolie (Arcybiskup Metropolita). 4. Archidiecezje (Arcybiskup) Uwaga: Wymaga sprecyzowania relacja pkt 3 do pkt 4; wydaje się, że pkt 4 powinien dotyczyć wyłącznie archidiecezji nie będących metropoliami. 5. Diecezje (Ordynariusz Diecezji). 6. Kapituły (Prepozyt Kapituły). 7. Parafie (Administrator parafii lub proboszcz). 8. Prałatury niezależne (Prałat niezależny). 9. Konferencje Wyższych Przełożonych Zakonnych Męskich (Konsulta Wyższych Przełożonych Zakonnych Męskich, Przełożony Konsulty). Konferencje Wyższych Przełożonych Zakonnych Żeńskich (Konsulta Wyższych Przełożonych Zakonnych Żeńskich, Przełożona Konsulty). 10. Zakony (Przełożony generalny) Uwaga: Czy to ma dotyczyć także przełożonych generalnych, mających siedzibę poza granicami Polski? 11. Kongregacje zakonne (Przełożony generalny). 12. Instytuty świeckie (Przełożony generalny). 13. Prowincje zakonne (Przełożony prowincjalny). 14. Opactwa (Opat). 15. Klasztory samoistne (Przełożony klasztoru). 16. Domy zakonne (Przełożony domu). 17. Wyższe uczelnie kościelne (Rektor). 18. Wyższe seminaria duchowne diecezjalne (Rektor). Niższe seminaria duchowne diecezjalne (Rektor). 19. Wyższe seminaria duchowne zakonne (Rektor), z zastrzeżeniem, że będą one posiadały odrębną od domu zakonnego osobowość prawną, jeśli zakon sobie tego życzy. Niższe seminaria duchowne zakonne (Rektor). Projektowane uregulowania zostaną ujęte w taki sposób, by wykluczyć uzyskanie osobowości prawnej bez wymaganej kanonicznie zgody”. Tamże, s. 2-3.

³⁶ Oto ten katalog ze stosownymi uwagami: „1. Beneficja – Zespół oczekuje na decyzję Konferencji Episkopatu. 2. Prałatury niezależne personalne – Jest to część szerszego, wymagającego dyskusji problemu Duszpasterstwa Wojskowego. 3. Kościelna „Caritas” – Uzgodniono, że będzie ona posiadać osobowość prawną, natomiast ustalenie pełnego katalogu osób prawnych zależy od ustalenia jej struktury. 4. Prowincje instytutów świeckich – Sprawa nie była dyskutowana. 5. Stowarzyszenia – Problem wymaga szerszej dyskusji. Wstępnie ustalono, że mogą istnieć

W dalszej części projektowanego aktu prawnego zdefiniowano procedurę uzyskiwania i wykazywania osobowości prawnej. Zespół Roboczy zgodnie przyjął, że osobowość prawna będzie wynikać z ustawy. Pozostawiono do dyskusji kwestię, czy np. dla dzieł zakonnych byłoby celowe wprowadzenie do ustawy możliwości administracyjnego uznania osobowości prawnej, gdyż alternatywą byłoby każdorazowe nowelizowanie ustawy, w przypadku nietypowej jednostki organizacyjnej. Uznano za niezbędne, aby stworzyć centralne i wojewódzkie rejestry kościelnych osób prawnych. W omawianym okresie sprawy dotyczące oficjalnego komunikowania się w sprawach organizowania i obsadzania stanowisk kościelnych były zaawansowane. Dodatkowo na tym etapie przyjęto roboczą formułę notyfikowania tworzenia i zmian kościelnych osób prawnych³⁷.

W Zespole Roboczym do spraw Legislacji zgodzono się, że projekt ustawy nie będzie przewidywał wpływu Państwa na organizowanie parafii, zakonów kongregacji zakonnych, instytutów świeckich oraz ich prowincji i domów, jak też na obsadzanie stanowisk proboszczów i administratorów parafii, wszelkich stanowisk w zakonach, kongregacjach zakonnych i instytutach świeckich. Problem wpływu Państwa na organizowanie diecezji i metropolii pozostawiono do przedyskutowania³⁸. Wypracowano tekst odnoszący się do obsadzania stanowisk ordynariuszy diecezjalnych³⁹.

stowarzyszenia posiadające osobowość prawną, jak i nieposiadające jej. 6. Dzieła zakonne (szkoły, domy opieki itd.) – Problem wymaga jeszcze przedyskutowania. Wstępnie uznano, że nie będą one w zasadzie posiadały odrębnej od domu zakonnego osobowości prawnej, chyba że osobowość prawną posiadają analogiczne instytucje państwowe lub też za odrębną osobowością przemawiają inne uzasadnione względy. Instytuty naukowe i wydawnicze zakonne mogą otrzymywać osobowość prawną zgodnie z życzeniem zainteresowanego zakonu. 7. Papieskie Dzieła Misyjne – Zespół oczekuje na uzasadnienie wniosku o wyposażenie ich w osobowość prawną”. Tamże, s. 4.

³⁷ Tamże, s. 4.

³⁸ Tamże, s. 5.

³⁹ „1. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski zakomunikuje Prezesowi Rady Ministrów nazwisko kandydata Stolicy Apostolskiej, obywatela polskiego, na stanowisko arcybiskupa rezydencjalnego, biskupa rezydencjalnego lub koadiutora

Pozostawiono do późniejszego omówienia w Zespole Roboczym problemy obywatelstwa polskiego duchownych, obsadzania stanowisk duszpasterskich w wojsku, jak też ustalenia listy istotnych zastrzeżeń politycznych. Ustalono, że kościelne osoby prawne będą mogły nabywać, posiadać i zbywać majątki, zgodnie z prawem cywilnym oraz nimi zarządzać. W tych zakonach, w których konstytucja własna lub zwyczaj ograniczają prawo własności, odpowiedni przepis projektu ustawy winien umożliwić utrzymanie tego stanu. Wstępnie omówiono także tematykę stowarzyszeń religijnych i duszpasterstwo wojskowe. Uzgodniono w Zespole Roboczym, że Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. z 1957, Nr 1, poz. 6) winien być uchylony na mocy przygotowywanej ustawy⁴⁰.

We wrześniu 1982 r. została sporządzona przez członków ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji „Notatka w sprawie stosunków Kościoła i Państwa”⁴¹. W dokumencie stwierdzono, że dobiegają końca prace wyżej wskazanego Zespołu i najważniejsze problemy zostały już rozwiązane i uzgodniono treść projektu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce. Wyjątkiem była tu problematyka duszpasterstwa wojskowego i specjalnego. W końcu prac Zespołu Roboczego wyłonił się problem, jaka ma być forma projektowanego aktu prawnego, konkordat, konwencja, czy ustawa państwowa. Stwierdzono w dokumencie, że mając na uwadze

z prawem następstwa, w celu upewnienia się, że nie ma przeciw niemu istotnych zastrzeżeń politycznych. Zakłada się, że zastrzeżenia nie istnieją, o ile nie zostaną zgłoszone w terminie 21 dni od zakomunikowania nazwiska kandydata. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski przekaze ewentualne zastrzeżenia Stolicy Apostolskiej celem rozważnego rozpatrzenia. 2. Postępowanie, o którym mowa w ust. 1, ma charakter poufny i nie mają do niego zastosowania przepisy kodeksu postępowania administracyjnego”. Tamże.

⁴⁰ Tamże, s. 6-7.

⁴¹ Członkowie ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji. Notatka w sprawie stosunków Kościoła i Państwa. Warszawa, 14-09-1982 (dokument podpisany przez członków ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji). AKEP, sygn. III 0210.

doświadczenia innych państw z tzw. „bloku wschodniego”, są nikłe szanse, aby Polska Rzeczypospolita Ludowa zawarła Konkordat ze Stolicą Apostolską, gdyż wskazano na uwarunkowania ideologiczne, że stosunki wewnętrzne w kraju rządzonym przez komunistów muszą być regulowane poprzez akty prawne państwowe, bez ingerencji podmiotu zewnętrznego, a konkordat zakłada nawiązanie pełnych stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską. Można w tym kontekście rozważyć zawarcie konwencji między Konferencją Episkopatu Polski a rządem PRL, która byłaby zatwierdzona przez sejm PRL i ratyfikowana przez Stolicę Apostolską. Forma ustawowa jest aktem jednostronnym, który w konsekwencji może być jednostronnie zmieniony, także na etapie prac w sejmie. Istnieje też niebezpieczeństwo, że innymi ustawami władze państwowe znowelizują niewygodne dla siebie zapisy ustawy. W konkluzji członkowie Zespołu Roboczego ze strony kościelnej stwierdzili, że opowiadają się za formułą „konwencji”, zatwierdzonej przez sejm PRL i ratyfikowanej przez Stolicę Apostolską. W tym aspekcie decyzję powinna podjąć Konferencja Episkopatu Polski lub jej Rada Stała, jaką formę prawną ostatecznie wybrać⁴².

Ważny etap prac Zespołu Roboczego do spraw Legislacji miał miejsce, gdy Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL obradująca w Warszawie w dniu 18 stycznia 1983 r. omawiała projekty aktów prawnych wypracowanych przez wyżej wskazany Zespół Roboczy. Wówczas przedstawiono Komisji Wspólnej projekt ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce wraz z projektem statutu Duszpasterstwa Wojskowego⁴³. Prace Zespołu Roboczego Komisji Wspólnej relacjonowali jego

⁴² Tamże.

⁴³ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 1-2. Zob. Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983. AKEP, sygn. III 03050; Projekt Ustawy z dnia o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa, 06-01-1983; Załącznik Nr 3 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa,

współprzewodniczący bp Zygmunt Kamiński i prof. Jerzy Jodłowski. Jak zaznaczył w swym wystąpieniu bp Kamiński, strona kościelna kierowała się postanowieniami Soboru Watykańskiego II, położeniem geopolitycznym Polski, a także współczesnymi realiami. Członkowie Zespołu Roboczego starali się dążyć do stworzenia twórczych rozwiązań prawnych. W pracach uwzględniono zarówno specyficzny charakter i misję Kościoła, jak też fakt, że misja ta jest realizowana w państwie świeckim – niekonfesyjnym znaczeniu tego słowa, odnosząc się w aspekcie prawnym do konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania, swobody działania Kościoła i rozdziału Kościoła od państwa⁴⁴. Profesor Jerzy Jodłowski podkreślił, że prace odbywały się w atmosferze wzajemnego zrozumienia i członkowie Zespołu ze strony rządowej reprezentowali punkt widzenia odpowiadający konstytucyjnemu rozdziałowi Kościoła od państwa, a przy tym starali się osiągnąć konsensus. W dalszym ciągu wystąpienia mówca przedstawił projekty przepisów szczegółowych⁴⁵. Przedłożony projekt ustawy składał się z IV Działów zatytułowanych: Kościół katolicki w Polsce; jego struktura, Działalność Kościoła katolickiego w Polsce i jego organizacja, Sprawy majątkowe, Przepisy przechodnie i końcowe, przy czym dział drugi wymagał zredagowania⁴⁶. Natomiast tekst Statutu Duszpasterstwa Wojskowego został uzgodniony przez Zespół Roboczy i składał się z ośmiu paragrafów⁴⁷.

18-01-1983. AKEP, sygn. III 03050; Statut Duszpasterstwa Wojskowego. Warszawa, 04-01-1983.

⁴⁴ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 2-3.

⁴⁵ Tamże, s. 5-10.

⁴⁶ Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983. AKEP, sygn. III 03050; Projekt Ustawy z dnia o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa, 06-01-1983.

⁴⁷ Załącznik Nr 3 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983. AKEP, sygn. III 03050; Statut Duszpasterstwa Wojskowego. Warszawa, 04-01-1983.

Po wystąpieniach współprzewodniczących Zespołu Roboczego nastąpiła dyskusja członków Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL, w trakcie której bardzo pozytywnie oceniono pracę członków Zespołu i osiągnięte efekty w postaci przedłożonych projektów aktów prawnych⁴⁸.

Zakończenie

Rząd polski we wrześniu 1945 r. podjął uchwałę w sprawie zaprzestania obowiązywania umowy konkordatowej zawartej pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w 1925 r. Ta decyzja władz komunistycznych w Polsce miała poważne skutki prawne w wymiarze prawa międzynarodowego i państwowego, gdyż uregulowania zawarte w wyżej wskazanej umowie międzynarodowej przestały obowiązywać w efekcie jednostronnego wypowiedzenia.

W obliczu niepokoju społecznego w 1980 r. władze PRL zaproponowały rozpoczęcie rozmów z przedstawicielami Konferencji Episkopatu Polski, na co strona kościelna była przygotowana. Bardzo ważnym elementem normalizacji stosunków między rządem PRL a Konferencją Episkopatu Polski była kwestia statusu prawnego Kościoła katolickiego w Polsce. Naturalnym forum prowadzenia stosownych negocjacji była Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL, której obrady zostały wznowione w drugiej połowie 1989 r., po kilkunastoletniej przerwie.

W listopadzie 1980 r. Komisja Wspólna powołała zespoły robocze, a wśród nich Zespół Roboczy do spraw Legislacji, którego prace pozytywnie oceniali członkowie Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL. W ciągu pierwszych dwóch lat funkcjonowania Zespołu Roboczego uzgodniono treść projektu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce, w której do zredagowania pozostawały kwestie dotyczące działalności Kościoła katolickiego w Polsce i jego organizacja, umieszczone w tzw.

⁴⁸ Zob. Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej). AKEP, sygn. III 03050, s. 10-20.

dziale drugim projektu ustawy. Przygotowano także Statut Duszpasterstwa Wojskowego. Do decyzji Komisji Wspólnej pozostawiono natomiast wybór formy prawnej porozumienia stron, czy byłyby to konkordat, konwencja, czy ustawa państwowa. Działania Zespołu Roboczego do spraw Legislacji w latach 1981-1982 pozytywnie oceniła Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL.

Nie ulega wątpliwości, że należy podjąć dalsze badania naukowe, aby całościowo ukazać działania podejmowane przez Konferencję Episkopatu Polski i władze PRL w latach osiemdziesiątych XX w., w celu uregulowania statusu prawnego Kościoła katolickiego w Polsce, co dopiero nastąpiło w 1989 r. z chwilą wejścia w życie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁹.

The beginning of negotiations undertaken by the Conference of the Episcopate of Poland with the authorities of the Polish People Republic on regulating the legal status of the Catholic Church in Poland

After the Second World War communists took over the power in Poland. The main purpose of the ruling party was introducing the principles of Marxist philosophy. In the center of ideological fight was the Roman Catholic Church perceived as serious obstacle or even threat in achieving their goals. In 1980 the Polish authorities again declared their will to normalize relations and to reactivate the Joint Commission of representatives of the government and the Conference of the Episcopate of Poland. After the resumption of the session, the work proceeded constructively. The Joint Commission of representatives of the Conference of the Episcopate of Poland and the government of the Polish People's Republic appointed working teams, including the Working Group for Legislation, whose work was positively assessed by members of the Joint Commission. During the first two years of the Working Group for Legislation operation, the content of

⁴⁹ Zob. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. 1989, Nr 29, poz. 154).

the draft act on the relationship between the State and the Catholic Church in Poland was agreed.

Słowa kluczowe: Konferencja Episkopatu Polski; Polska Rzeczpospolita Ludowa; relacje; władze komunistyczne; Komisja Wspólna; Zespół Roboczy do spraw Legislacji

Keywords: the Conference of the Episcopate of Poland; the Polish People Republic; relations; communist authorities; the Joint Commission; Working Group for Legislation

NOTA O AUTORZE

Ks. dr hab. Marek Stępień, prof. uczelni – dr hab. nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, profesor uczelni w Katedrze Ustroju Kościoła Powszechnego i Kanonicznych Form Życia Konsekrowanego, kierownik Zakładu Praw i Obowiązków Wiernych. Zainteresowania naukowe autora dotyczą ustroju Kościoła partykularnego, w tym konferencji biskupów, ze szczególnym uwzględnieniem Konferencji Episkopatu Polski.

